

4. Vybrané otázky řecko-latinské komparace

Úvaha o slovesných časech, videch, souslednosti časů a nepřímé závislosti

Podstatný rozdíl mezi řečtinou a latinou (stejně jako např. mezi latinou a češtinou) spočívá v rozdílu mezi komplexem relativně sřetězených časů v latině a navzájem takto nsvázaných absolutních časů v řečtině (nebo v češtině); v pojetí holandské školy Rijksbaronovy jde o proložení tří základních časových rovin (přítomné, minulé a budoucí) třemi „aspektovými“ (v češtině „vidovými“) formacemi, totiž „imperfektivní“ (nedokonavou), aoristovou (dokonavou) a perfektní („stavovou“). Zatímco se v latině, v románských jazycích — a po jejich vzoru i v germánských jazycích — strukturují slovesné časy v relativních rovinách, tj. v současnosti, předčasnosti a následnosti, podržela si stará řečtina (a stejně i slovanské jazyky) svůj systém absolutních časů, rozčleněný odchylným způsobem — proložený totiž zmíněnou trojí vidovou dimenzí: nedokonavou, dokonavou a „stavovou“ (čeština má však již tuto stavovou dimenzi vyjádřenu v perifrastické podobě, což je patrné při konfrontaci „pasivních“ stavových spojení typu „jsem vychovaný“ s „aktivním“ typem „mám uklizeno“).

Proti latinskému binárnímu protikladu základních a předčasných indikativů (ind. prézentu × ind. perfekta, ind. imperfekta × ind. plusquamperfekta, ind. futura I. × ind. futura II.) i konjunktivů (konj. prézentu × konj. perfekta, konj. imperfekta × konj. plusquamperfekta, konj. opisné konjugace se *sim* × konj. opisné konjugace s *essem*, příp. i opisné konjugace s *fuerm* × *fuissem* v nepřímé závislosti) vykazuje řečtina systém poměrně složitý zejména v oblasti aoristu, jehož indikativ má rozměr jak časový (minulost), tak i vidový (dokonavost), ale konjunktiv, optativ, imperativ, infinitiv i participium aoristu mají dimenzi jednoznačně vidovou, která nebyla na časový rozměr nikterak vázána.

Přítom „indikativizací“ konjunktivu aoristu si řečtina někdy ke konci své protohistorické existence vytvořila indikativ futura, který je vidově — alespoň v aktivu a mediu — neutrální (nedokonavý i dokonavý), na rozdíl např. od vývoje v češtině, v níž se dokonavé slovesné formy prézentní staly dokonavým futurem (zatímco nedokonavé futurum je v češtině vyjadřováno opisnými tvary indikativu futura od slovesa „býti“ s nedokonavým infinitivem příslušného slovesa).

V řečtině tedy opravdu vznikly tři vidové roviny, nedokonavá, dokonavá a „stavová“. Konkrétní čas však vyjadřují vždy jen indikativy. Naproti tomu ostatní slovesné způsoby určité i neurčité (až na infinitiv, participium a optativ futura!) vyjadřovaly v řečtině pouze vidový aspekt toho či onoho slovesného modu nebo jmenného tvaru slovesného.

V latině se naopak prosadila relativní souslednost konjunktivních časů v obecně známé klasické podobě, tj. ve zřetězení konjunktivů jednak do tří stupňů podle časové relativity (současnost, předčasnost, následnost), jednak do

dvou přítomnostně-minulostních variant na každém tomto relativně časovém stupni:

- a) varianta *neminulostní* po tzv. časech hlavních (po ind. přítomnosti, futura I. a II., imperativ; ale v podstatě i po konj. přítomnosti i konj. perf. potenciálním a prohibitivním),
- b) varianta *minulostní* po tzv. časech vedlejších (to jsou všechny indikativy i konjunktivy minulých časů a tzv. přezens a infinitiv historický, ale např. — v důsledku asimilačního procesu — i „přítomný“ ireální konjunktiv imperfekta).

Z tohoto schématu se v latině vyčleňují některé specifické vedlejší věty, v nichž se konjunktiv klade „samostatně“, tj. užívá se v nich takového času konjunktivu, v jakém čase by tam byl indikativ, kdyby se děj nenacházel v syntaktické závislosti. Nejvýrazněji to platí o vedlejších větách účinkových, kde se účinek může opravdu výrazně vymanit z časového horizontu okolního děje.

Řečtina si na rozdíl od latiny takovýto poměrně velmi závazný systém časové souslednosti nevytvořila — třebaže určitý podobný vývojový náznak lze spatřovat v sekundárním vytvoření tzv. optativu střídného (*optativus obliquus*) ve všech „optativních“ časových formacích (přítomnosti, futura I.–III., aoristu nebo perfektu; optativ futura má přitom výlučně jen funkci optativu střídného). Tento optativ může nastoupit více méně fakultativně vždy po vedlejším (tj. minulém) čase věty hlavní a nahradit buď indikativ nebo konjunktiv příslušného času. Optativ jakožto modus se sekundárními (tj. „minulostními“) osobními příponami se k tomuto účelu zřejmě i historicky opravdu hodil.

Vedle klasické latinské souslednosti časů čtyř konjunktivů základních a dalších čtyř opisných musíme počítat v klasické i pozdější latině i s relativním zřetězením indikativních časů s ohledem na vzájemnou současnost dvou dějů anebo na eventuální předčasnost jednoho děje před druhým. Týká se to nejrůznějších typů latinských souvětí, zvláště např. souvětí podmínkového reálného nebo časových vět s *cum temporale* či s *cum iterativum*, anebo i indikativních vět vztažných. Všude zde v podstatě platí, že se tu při *současnosti* v obou větách, řídící i podřazené, používá stejného indikativního času (s mnoha drobnými odchylnými nuancemi) a že se *předčasnost* před přítomným dějem vyjadřuje v latině indikativem perfekta, předčasnost před jakýmkoli minulým dějem indikativem plusquamperfekta a předčasnost před budoucím dějem indikativem futura II.

Řečtina opět nemá ani tuto indikativní nepřímou závislost a současnost, příp. předčasnost určitého děje, prostě jen vyplývá z větné a souvětí souvislosti — tak jako je tomu např. i v češtině.

Pozdní latina možná onu indikativní souslednost ještě dále rozvinula, anebo k jejímu rozvinutí mohla alespoň poskytnout určité základy. Vysuzujeme tak z toho, že se v moderních jazycích románských, a zčásti i germánských (angličtina), setkáváme i v obsahových větách uvozených deklarativními spojkami s jasnými projevy časového posunu indikativních časů po čase vedlejším. Děje se tak v zásadě podle shora uvedeného klasického schématu — jen s tím rozdílem, že

se zde po vedlejší čas v zmíněných obsahových větách nejen posunuje indikativu přezentu v indikativu imperfekta a indikativu perfekta v indikativu plusquamperfekta, ale i indikativu futura v nově vzniklý románský (nebo anglický) kondicionál. Podle pozdně latinského modelu *cantare habeo* „zpívat mám“ (*futurum*) × *cantare habebam* nebo *cantare habui* „zpívat jsem měl“ (*kondicionál*) vzniká pak i španělské *cantaré* × *cantaría* („budu zpívat“ × „zpíval bych“), analogické italské *canterò* × *canterei*, francouzské *chanterai* × *chanterais* či anglické *I will sing* × *I would sing*.

Česká věta „Říkal, že otec je nemocen“ zní pak italsky jako „Ha detto che il padre era malato“ nebo anglicky jako „He said that the father was ill“, tj. doslova: „Říkal, že otec *byl* nemocen“. Italština (a jiné románské jazyky) i angličtina posouvají tedy i v deklarativních větách v *závislosti* na minulém (tzv. „vedlejší“ čas) indikativu přezentu v indikativu imperfekta. Naproti tomu čeština takovou časovou souslednost nezná a klade ve shora uvedené české větě indikativu přezentu *bez závislosti* na minulém časě věty řídicí, tedy „*absolutně*“, a správný český překlad uvedených románských vět nebo anglických proto zní „Říkal, že je otec nemocen“.

Podobně jako čeština se chovala i stará řečtina (tj. i ona používala ve větě obsahové s ōti po časě minulém ve větě řídicí indikativu přezentu jako čas *absolutní*. D. Muchnová 2004:20 uvádí v této souvislosti právě onu již výše námi citovanou větu z Th. 1.51.2 τινες ... εἶπον, ὅτι νῆες ἐκεῖναι ἐπιπλεύουσιν „Některí ... tvrdili, že ty lodi plují proti (nim)“. Oba jazyky tedy zde používají indikativu přezentu o současnosti s minulým slovesem věty řídicí v určitém smyslu *absolutně*, tj. *beze zření* k tomu, že se zmíněná „plavba“ udála v *minulosti současné* s tím, kdy bylo ono „tvrzení“ vysloveno.

Dnešní angličtina by pak asi tuto větu přeložila slovy „Some said that those ships were sailing against them“ (Muchnová 2004:22) — tedy v angličtině by se použilo tzv. průběhového času času minulého, a to *relativně*, tj. právě *s ohledem* na to, že shora uvedené tvrzení („někteří tvrdili“) bylo vysloveno o *současné* probíhající „plavbě zmiňovaných lodí“. Podobně francouzština by tu při překladu měla tvar „ils navig(u)aient“, tedy stejně jako angličtina indikativu minulý (ind. imperfekta).

Anebo uveďme větný úsek z X. An. 6.3.11: (οἱ γέροντες) ... ἔλεγον, ὅτι (οἱ Ἕλληνες) πολιορκοῦνται ἐπὶ τοῦ λόφου... a srovnajme jej s českým překladem „(Starci) ... říkali, že Řekové jsou obléháni na pahorku“. Opět tu bylo v řečtině i češtině *absolutně* užito indikativu přezentu; ale např. francouzština by tu opět měla „ils dirent qu’ ... les Grecs étaient assiégés sur une hauteur“, tj. znovu *relativně* užité ind. imparfait (Muchnová, l.c.).

Pro samotnou latinu není však ani v její dřívější, ani pozdější fázi zmíněný románsko-anglický jev prokazatelný. V její spisovné formě se totiž v podobných větách v podstatě až do 3. stol. po Kr. téměř výlučně používala (speciálně po slovesech *dicendi*) vazba akuzativu s infinitivem (viz str. 13 i 33), a nikoli vedlejší věta finitní. Pokud by snad existovaly v pozdní latině určité náznaky takového

relativního používání času po *quod, quia*, lze to jen s obtížemi promítat zpětně do klasické latiny jakožto platnou systémovou zásadu, kterou by bylo možno zapojit do klasického latinského relativního sřetězení indikativů co do vyjadřování současnosti, či předčasnosti (ind. prézentu a ind. perfekta, ind. imperfekta a ind. plusquamperfekta, ind. futura I. a ind. futura II.). Mohlo by nanejvýš spíše jít o předzvěst teprve se vytvářející budoucí obecnější románské tendence, jež se v obsahových větách románských jazyků po vedlejším čase projevuje právě oním shora zmíněným časovým posunutím ind. prézentu do imperfekta, ind. perfekta do plusquamperfekta a ind. futura do kondicionálu (což se prosadilo prokazatelně i v angličtině, kdežto v němčině není tento posun dnes ve všech případech závazný). Ve slovanských jazycích se naopak udrželo bez přerušení tradiční „staroindoevropské“ absolutní pojmání časů, známé i z řečtiny.

Na druhé straně je však překvapující, že se naopak právě ve staré řečtině (viz Muchnová 2004:24) objevují určité náznaky oné „románsko-germánské“ časově relativní tendence (i když ani jednou po slovesech *dicendi*, nýbrž vždy jen po slovesech *cognoscendi, declarandi, affectuum*). Srov. Hom. II. 13.674.: Ἑκτωρ δ' οὐκ ἐπέπυστο Διὶ φίλος, οὐδέ τι ἦδει ὅτι ῥά οἱ νηῶν ἐπ' ἀριστερὰ δηϊόωντο λαοὶ „Hektór, Diovi milý, však nebyl (o tom) zpraven, a nic nevěděl (o tom), že (trójský) lid je huben na levé straně“ (doslova „...byl huben na levé straně“, ovšem minulý čas bychom tu rovněž pokládali za možný). Homérovi se nadto možná prézens nehodil do verše, a mimoto konec verše mohla být epická formule. Takovýchto poměrně nejednoznačných případů je ovšem v Homérovi více a další se objevují i u pozdějších attických autorů, zejména u Xenofóna a Platóna (Muchnová 2004:l.c.). Viz např. X. An. 3.3.12: ἀκούσας δὲ Ξενοφῶν ἔλεγεν ὅτι ὀρθῶς ἠτιῶντο... „Když to Xenofón uslyšel, řekl, že jej obviňují právem...“ (doslova „že jej *obviňovali* právem“; tak to překládá, tj. jako předčasnost před jiným dějem minulým, i A. Rijksbaron 1994:50, ukázka 128); naproti tomu čeští grecisté (jako D. Muchnová a překladatel J. Šonka, Praha, Odeon: 102) preferují překlad prézentní formou, a přijímají tedy oba děje jako navzájem současné.

Tuto otázku důkladně řešila D. Muchnová ve své Syntaxi klasické řečtiny 2004:25–27, ale ani ona nesahá na základě rozboru uvedených míst k radikální změně v pohledu na tradičně absolutní pojmání časů na straně řečtiny a na jejich relativní pojmání na straně moderních jazyků románsko-germánských. Řeší ony určité náznaky relativního pojmání časů v staré řečtině spíše poukazem na zvláštní sémantické zabarvení sloves, po nichž k oné odchylce dochází (tj. že zpravidla nejde o slovesa přísného typu *dicendi*). Já sám bych tu znovu opakoval, že může jít o starou epickou narativní formuli v imperfektu. A s rozhodností trvá D. Muchnová zároveň i na závěru, že řečtina nezná souslednost časů v latinsko-románsko-anglickém smyslu tohoto slova (nepočítáme-li do ní užívání optativu střídného, který si eventuálně mohl podržet v řečtině jisté optativní minulostní zabarvení; srov. výše str. 26).

***

Latinský systém relativního sřetězení časů nabyt extrémních dimenzí zejména ve vybudování složitého komplexu konjunktivní časové souslednosti, nemající v indoevropských jazycích obdobu. Zasahuje v podstatě celou oblast latinské větné syntaxe, počínaje poměrně jednoduchým subsystémem příslovečně orientovaných vět účelových (protože ty po stránce sémantické směřují prakticky vždy do časové roviny počínající bezprostřední přítomností a pokračující odtud směrem do budoucnosti, vystačila zde latina s jedinou dvojicí, více méně „přítomnostní“, tj. s konjunktivem prézentu po hlavním čase a s konjunktivem imperfekta po čase vedlejším). Složitější, dvoustupňové, jsou konjunktivy např. obsahových vět obavných, neboť obava se může týkat buď rovněž časové roviny „přítomnostně-futurální“ (proto opět konjunktiv prézentu a imperfekta), ale někdy i „minulostní“ (proto konjunktiv perfekta po čase hlavním a konjunktiv plusquamperfekta po čase vedlejším). A na třech časových stupních se pohybují např. nepřímé otázky, v rozměru minulostním (relativně *předčasném*: konj. perf. a plpf.), přítomnostním (*současném*: konj. préz. a impf.) a budoucnostním (*následném*: konj. na *-urus sim* a na *-urus essem*, což jsou tři stupně fungující v jmenné dimenzi i u infinitivů: *lego, legi; legisse, lectum esse; lecturum esse, lectum iri*; přičemž pouze poslední z těchto tvarů je perifráze zcela nesystémová, tj. supinum + pasivní infinitiv *iri* od *eo, ire*).

„Samostatné“, tj. sousledností časovou nezasažené, používání konjunktivu, jehož gramatický čas odpovídá času, v jakém by byl ve větě konjunktiv nebo indikativ, kdyby byla věta nezávislá, se uplatňuje v latině hlavně v případě „pravých“ (tj. příslovečných) vět účinkových. V nich se klade gramatický čas konjunktivu ve shodě se skutečným časem, v němž účinek popisovaného děje probíhal (srov. i str. 64). Tedy česká věta „Byl tak spravedlivý, že je dodnes nazýván Spravedlivým“ se do latiny překládá slovy: *Tam iustus fuit, ut adhuc iustus appellatur* (tj. s konjunktivem prézentu).“ To často platí i o větách vztažných s určitými příslovečnými odstíny a o některých dalších vedlejších větách.

Samostatně se klade např. i ireální konjunktiv imperfekta nebo plusquamperfekta ve vedlejších větách po hlavním čase věty řídicí; srov. např. deliberativní Cic. Vatin. 2.5 *Quaero a te, cur C. Cornelium non defenderem* „Ptám se tě, proč bych neměl hájit C. Cornelia“. Viz dále i konjunktivy ve větách vložených, jako ..., *ut ita dicam*, ... „abych tak řekl“ atd.

Ale latina šla ve své „posedlosti“ konjunktivní sousledností časů a způsobů ještě mnohem dále. Vytvořila si složitý systém tzv. nepřímé závislosti, který ve své extrémní podobě hrozil posunout do konjunktivního modu všechny vedlejší věty závislé na nadřazených větách buď přímo konjunktivních, anebo na ekvivalentních polovětných větách (hlavně infinitivních a participiálních), zvláště v tzv. nepřímé řeči. Z této vázanosti se u klasických autorů vymaňovaly jen vedlejší věty, které bylo možno považovat (hlavně věty vztažné) za pouhý větný opis nějakého skutečného nebo myšleného výrazu, nejčastěji jmenného, např.

ii qui te audiunt „tvoji posluchači“, *quae tum Romae gesta sunt* „tehdejší římské události“, nebo *quod mihi proposui* „moje předsevzetí“.

Zvláště složitým způsobem se v klasické latině tvořila nepřímá závislost podmínkových souvětí. V nich se totiž zejména výrazně uplatňovaly některé jinak málo používané konjunktivní tvary opisné konjugace participia futura. Nešlo jen o tvary konjunktivu přítentu a imperfekta na *-urus sim* a *-urus essem* nebo i infinitivu futura aktiva na *-urum esse*, které patřily i mimo podmínková souvětí k běžným tvarům klasické latinské prózy (postupně se k nim zejména v období poklasického přidávaly i indikativní tvary na *-urus sum* a *-urus eram* (srov. např. Sall. Iug. 1.5 *Bellum scripturus sum, quod populus Romanus cum Iugurtha, rege Numidarum, gessit* „Hodlám psát o válce, kterou vedl národ římský s Iugurthou, králem numidským“).

Avšak již u klasických autorů se k těmto celkem běžným perifrastickým formám začaly v rámci nepřímé závislosti podmínkového souvětí přidávat i některé další opisné tvary, jako konjunktiv perfekta *-urus fuerim* a konjunktiv plusquamperfekta *-urus fuissem*.

U nich je nejasné hlavně to, proč se konjunktivu perfekta na *-urus fuerim* používá v nepřímo závislých podmínkových souvětích u některých typů vedlejších vět i po vedlejším (minulém) čase řídicího slovesa, tj. místo očekávaného *-urus fuissem*. Dodejme ještě, že tyto tvary mohly pochopitelně přicházet v úvahu jen v rodě činném a v pasivu se eventuálně nahrazovaly jinými způsoby.

Analogicky po slovesech *dicendi* a po slovesech jim podobných následovaly polovětné vazby s infinitivem perfekta opisné konjugace na *-urum fuisse*, jehož užití zůstává rovněž omezeno pouze na podmínková souvětí v závislosti. To znamená, že latinskou větu *Dico me illum librum empturum fuisse, si pecuniam habuissem* bychom mohli přeložit buď doslova jako „Říkám, že jsem hodlal koupit tu knihu, kdybych byl měl peníze“ anebo volněji jako „Říkám, že bych byl koupil tu knihu, kdybych byl měl peníze“. Přitom tvar *me empturum fuisse* „že jsem hodlal koupit; že bych byl koupil“ je vlastně minulý infinitiv proti přítomnému *me empturum esse* „že hodlám koupit“, ale častěji překládanému jako „že koupím; že budu kupovat“, tj. jako infinitiv futura aktiva od slovesa *emo* „kupuji“.

Nabízí se tedy otázka, zda bychom neměli infinitivní tvary *me empturum esse* a *me empturum fuisse* uvádět svým žákům jako dvojici opisných infinitivů na *-urum esse* a *-urum fuisse* s českým překladem „že budu kupovat“ („futurum“) a „že bych (byl) kupoval“ (v češtině „kondicionál“) — a teprve v této souvislosti bychom proti prvnímu z nich stavěli do protikladu infinitiv futura pasiva *me emptum iri* „že budu kupován, koupen“.

Na straně řečtiny takovýto komplex nepřímé závislosti vedlejších vět nebyl vybudován a nejevil se zřejmě jako potřebný. I latina se ho na přechodu do románských jazyků vzdala. Dožíval pouze ve víceméně umělém systému latiny středověké a novověké. Moderní jazyky jej nepřevzaly.

Nové perifrastické formy slovesných tvarů vznikaly ovšem jak v latině, tak v řečtině. Ale např. latinské opisné futurum typu shora citovaného *scripturus sum* nemá v řečtině doložen přímý gramatikalizovaný ekvivalent; podle soudu grecistů by se dalo nejspíš přeložit řeckým modálním slovesem širokého sémantického záběru μέλλω (čes. „hodlám, je mi souzeno, mám“) + infinitiv (srov. P. Peňáz 1982:267nn., G. Renna 2000:221n.; viz rovněž Sall. Iug. 1.5; srov. výše na str. 30). Jako další podobný případ srov. Cic. Cato 22.81: *Sin una est interiturus animus cum corpore...* = „Má-li pak duch zaniknout spolu s tělem...“.

Něco jiného jsou zřejmě latinská predikativní participia futuri (nikoliv tedy finitní perifrastické formy) typu básnického *Scit peritura ratis...* (Stat. Theb. 7.792); tu jde nejspíše o básnickou nápodobu řecké participiální vazby οἶδεν ἀποθανουμένη ναῦς „ví loďka, že zahyne“ místo přirozenější latinské infinitivní vazby typu *scit ratis se perituram esse* „ví loďka, že zahyne, že má zahynout“. Srov. i Verg. Aen. 2.376 *sensit medios delapsus in hostis = sensit se delapsus esse in medios hostes* „seznal, že upadl doprostřed nepřátel“ nebo Verg. Georg. 2.510 *gaudent perfusi sanguine fratrum = gaudent se perfusos esse sanguine fratrum* „radují se, že jsou/byli potřísněni krví bratrů“.

Svoje náznaky perifrastických forem měla však jak pozdní latina, tak i řečtina, a ne vždy byly stejné nebo aspoň podobné. Několik se jich dokonce v pozdní řečtině nebo latině gramatikalizovalo. V latině to byla např. (na str. 27 uvedená) dvojice nového románského futura a kondicionálu, j. *cantare habeo*: it. *canteró*, šp. *cantaré*, fr. *je chanterai* × *cantare habebam* nebo *cantare habui*: it. *canterei*, šp. *cantaría*, fr. *chanterais*, ale jak v latině, tak i v řečtině rovněž tvoření opisného minulého času s pomocí slovesa *habere* nebo ἔχειν „mít“, ale s jedním důležitým rozdílem: v latině jde o typ ciceronského perfekta *habeo compertum* „mám zjištěno, zjistil jsem“ (*habeo* + participium perfekta *pasiva*), doložený např. i u Caesara Gall. 7.54.2 *perfidiam Haeduorum perspectam habebat* „měl prohlédnutou nespolehlivost Haeduů; dobře rozpoznal nespolehlivost Haeduů“ a známý z italského *ho cantato*, španělského *he cantado* a francouzského *j'ai chanté*.

Naproti tomu řečtina spojovala v takovém případě sloveso ἔχειν s participiem perfekta *aktiva*; viz X. An. 1.3.14.11 πολλὰ χρήματα ἔχομεν ἀνηρακότες „mnoho peněz máme, uchvátivše je; mnoho peněz jsme uchvátili“ nebo S. OT 577 ἀδελφὴν τὴν ἐμὴν γήμας ἔχεις „sestru mou máš, oženiv se s ní; s mou sestrou ses oženil“; anebo dokonce S. OC 701 βεβουλευκῶς ἔχει „vymyslel, nastrojil“. Tato řecká vazba je tedy známa již z doby klasické, ale zdá se, že se negramatikalizovala. V době byzantské byla nahrazena jinou formou aktivního perfekta, totiž spojením slovesa ἔχειν s aktivním infinitivem aoristu v dnešní podobě ἔχω γράψει (původně ἔχω γράψαι). Tento tvar opisného aktivního perfekta (a analogicky i aktivního plpf. a fut. II.) je v moderní řečtině (vedle některých archaických regionálních řeckých dialektů z území mimo řeckou půdu, jako pontského, používaného v severním Turecku, a kalabrijského v jižní Itálii) jediný doložený tvar infinitivu; ten totiž jako slovesný způsob

v byzantské řečtině zanikl. Vznik dalších perifrastických tvarů v pozdní byzantské řečtině a novořečtině souvisel právě s ústupem infinitivu (spojka ἵνα „aby“, zkrácená v nové řečtině na pouhé να: να γράφω „abych psal = psát“ či να γράψω „abych napsal = napsat“ /dokonavě/) a futura (slovní spojení θέλω ἵνα, zkrácené v nové řečtině na pouhé θα: θα γράφω „chci psát = budu psát“, θα γράψω „chci napsat = napíši“ /dokonavě/) — vedle některých dalších opisů.

Perifrastické tvary se vytvářely i v pozdní latině; viz např. nejnověji J. Mikulová 2006. Vyúsťovaly pak někdy do širších paralelních komplexů v celé řadě románských jazyků (viz výše o vzniku románského futura nebo kondicionálu na str. 27 nebo 31; podobně vznikal, i když s některými dílčími rozdíly, i nový komplex románských tvarů pasivních); jindy se určité opisné tvary uplatňovaly spíše jen v *některých* románských jazycích (srov. např. „průběhové“ slovesné tvary šp. *estoy cantando*, port. *estou falando português*, it. *sto cantando* „právě zpívám“; srov. anglické *I am singing*).